

TÜRKİYE-KIRGIZİSTAN İLİŞKİLERİ: DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Turkey-Kyrgyzstanrelations: Yesterday, Today And Tomorrow

Doç.Dr. Abdulvahap AKINCI¹

Aichurok AKZHLOVA²

Reference: Akıncı, A. & Akzholova, A. (2020). “Türkiye-Kırgızistan İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını”, International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, Vol:6, Issue:23; pp:716-729

ÖZET

Kırgızistan ve Türkiye derin bağlarla birbirine bağlı iki Türk devletidir. Her iki cumhuriyetin halkı soy ve kültür birliğine sahiptir. Bu bağlamda doğumdan ölüme kadar hayatın her safhasında inanılan ve uygulanan inançlar bakımından büyük benzerlik bulunmaktadır. Türklerin ve Kırgızların kökü ortak, coğrafi anlamda her ne kadar uzak olsalar da, dil ve kültür bakımından aynıdır.

Her ne kadar tarihsel olarak derin bağlar olsa da, bu ilişkilerin tekrar canlanması ancak SSCB'nin dağılmasından ve Kırgızistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra olabilmektedir. Siyasi, kültürel, ekonomik ve askeri alanda ilişkiler hızlı bir ivme kazanmış olsa da, bu ilişkilerin istenen noktaya gelmesinin önünde bazı engeller de vardır.

Bu çalışmada literatür taraması yoluyla Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler irdelenerek bir gelecek perspektifi sunulmaya çalışılmıştır

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan –Türkiye İlişkileri, Türkiye, Kırgızistan, Orta Asya, Türk Dünyası

ABSTRACT

Kyrgyz-Turkish relationship is very multifaceted and deep enough developed in various directions. The people of the both Republics have plenty of similarities in their beliefs at every stage of life. In spite of a geographic distantation, Turkish and Kyrgyz origins are common. They have a similarity in terms of language and culture.

However, a reunion of the relationship could only happen after the dissolution of the USSR and the Declaration of Kyrgyzstan's independence. Although the relationship in political, cultural, economic and military fields have gained rapid acceleration. There are some obstacles hindering these relations to reach a desired results

In this study, the relations between Turkey and Kyrgyzstan are examined through a literature review, and a future perspective was tried to be presented.

Key words: Kyrgyzstan-Turkey Relations, Turkey, Kyrgyzstan, Central Asia, Turkish World

1. GİRİŞ

Türk dünyasının nüfusu 250 milyona yaklaşmış bulunuyor. Farklı coğrafyalarda yaşayan Türklerin kültürel değerlerini koruması ve bu değerleri temel alarak birlikte hareket etmesi büyük önem arz etmektedir.

Türk dünyasını birlikte hareket ettirmede itici güç olarak ortak kültürden faydalanmak bir zorunluluktur. Büyük Kırgız yazarı Çengiz Aytmatov: “Bu değişken Dünya’da kutsal yasalara göre her şey gider ve ölür, ölmeyen tek şey vardır, o da kültürdür” (Aytmatov, 1995: 215) demiştir. Kültürsüz bir halk olmaz. Sadece kültür bütün zor şartlara rağmen ayakta kalabilir, her şeyin üstesinden gelebilir. Bu kültürel değerlerin verdiği güç ile Türkiye ve Kırgızistan’ın ilişkilerini daha iyi bir noktaya taşımaları mümkün olabilir.

Kırgızlar, en eski Türk boylarından biridir. Kırgızlar hakkındaki ilk bilgilere Çinli kaynaklarda rastlanmaktadır. Çinli tarihçi Sima Tsıyan’ın (Sima Qian ya da Se Ma T’sien) M.Ö. 203-201 yılları arasında geçen olayları aktardığı notlarında Kırgız adı, Ko-k’un şeklinde geçmektedir. Daha eski bazı kaynaklarda da Kırgızlardan bahsedilmektedir. Göktürkçe ve Uygurca kaynaklarda ise Kırgız olarak geçmektedir (Türkoğlu, 2019: 62).

¹ Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kocaeli/Türkiye

 0000-0001-9973-1118

² Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD, Kocaeli/Türkiye

 0000-0002-0709-4279

Kırgızların ilk yurdu olan Güney Sibirya Türklerin en eski ana yurdu konumundadır (Taşağıl, 2017: 21). Tarihi kaynaklarda adı geçen en eski halklardan biridir (Kıldıroğlu, 2017: 28). Türk tarihi açısından büyük önem taşıyan Tanrı Dağlarının yaklaşık üçte ikisi Kırgızistan sınırlarındadır (Beşirli, 2017: 92).

Türkistan veya günümüzdeki kullanımıyla Orta Asya, geliştirilmiş olan uluslararası ilişkiler teorileri bağlamında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, büyük güçler söz konusu bölgeyi ele geçirme mücadelesi vermişler ve vermektedirler. Bu teorilerden birisi “Kara Hâkimiyeti Teorisi”dir. Bu teoriye göre, dünyanın büyük imparatorlukları Orta Asya’da kurulup dünyanın diğer bölgelerine yayılmışlardır. Diğer bir teori ise “Deniz Hâkimiyeti Teorisi”dir. Denizlerde yüzyıllardır hâkim konumda olan Britanya İmparatorluğu’nun Orta Asya’yı ele geçirmek için mücadele etmesinden yola çıkmakta ve bu bölgenin dünyanın en önemli yerlerinden olduğunu savunmaktadır. “Spykman’ın Teorisi” ise son zamanlarda daha fazla gündeme gelmiştir. Bu teoriye göre ABD’nin çıkarları gereği doğal kaynaklara hakim olması ve kontrol etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda da Orta Asya dünyanın en stratejik bölgelerinden biri olarak görülmektedir (Kafkasyalı, 2012: 17). Türkistan’ın tam da merkezi konumunda olan bölge ise Kırgızistan’dır. Bu kadar önemli bir konuma sahip olan Kırgızistan ile Türkiye’nin ilişkilerini geliştirmesi uluslararası ilişkilerde ciddi bir güç ve etkinlik katacaktır.

Rusya Çarlığı’nın 1876’da Hokand Hanlığı’nı işgaliyle birlikte Rus hâkimiyeti başlamıştır (Buyar, 2017: 76). 19. yüzyılın sonuna doğru Rusya Orta Asya ve Ural bölgesini kuşattı ve Azerbaycan’ın kuzey bölgelerini işgal etti. 1877/78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonunda Osmanlı Devleti yenilince, Rusya, Erzurum’a kadar olan bütün bölgeleri kontrol etti (Akıncı, 2013: 7; Laçiner & Bora, 1995: 116). Böylece Osmanlı Devleti’nin Türkistan ile olan bağlantısı büyük zarar gördü.

Kırgızistan, Bolşevik Devrimi sonrasında 1924’e kadar “Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine” bağlıydı. Bolşevikler, Türklerin tek çatı altında bulunmasını ve birlikte hareket etmesini istememekteydi. Rusya’nın uzun vadeli çıkarları açısından Türk dünyasının bölünmesi gerekiyordu. Türklüğü bölmek için Türkistan’da milli bölgeler oluşturuldu. Söz konusu bölgelere özerklik verdi. Dolayısıyla bölge parçalanmış oldu (Tacibayev, 2012: 191-192; Akıncı & Jafarlı, 2020: 507).

Herkese eşit haklar söylemi ve bu bağlamdaki uygulamalar ile Lenin, Türkleri bölüp parçalayarak daha kolay yönetmek amaçlamaktaydı (Karabulut, 2012: 65; Nakip, 2012: 6). Bolşevikler, Rusya Çarlığı’nın asimilasyon politikasını kaldığı yerden daha ileri bir noktaya taşımışlardır (Yakar, 2018: 308).

Bu çerçevede 1924’te oluşturulan bölgelerden biri de “Kara-Kırgız Özerk Oblastı” adını aldı. Daha sonraki dönemde Kara ifadesi kaldırıldı ve 1936’da “Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” adını alarak SSCB’nin 15 birlik cumhuriyetten biri haline dönüştürüldü (Kaseinov ve Najimudinova, 2017: 226). 1936’da Kırgızistan’ın sınırları yeniden belirlendi (Gündüz, 2005: 5). Bu sınırlar belirlenirken ve ayırıştırma yapılırken farklılıklar dikkate alınmamıştır (Şadıhanov, 2006: 2).

Rusya Çarlığı Orta Asya’yı işgal etmeden önceki dönemde bölgede Özbek, Kırgız, Kazak, Türkmen gibi etnik kimlik ve aidiyet yerine, insanlar kendilerini Müslüman olarak tanımlamaktaydılar. Orta Asya toplumlarında etnik kimlikler belirgin değildi (Coldoşov, 2017: 245).

Orta Asya kavramından önce Türkistan ve Turan kavramları kullanılmaktaydı. Türkistan ismi daha fazla kullanılmaktaydı. İslam öncesi ve sonrası binlerce yıllık tarih boyunca Türkistan ve Turan kavramları kullanılmıştır. Bu kavramlar ile sadece bir bölge değil, aynı zamanda orada yaşayan halk ve onun kültürü ve yaşam tarzı da kastedilmekteydi. Türk halklarının yaşadıkları yerlere Türkistan denmekteydi (Çalışkan, 2012: 88).

Türkistan adı Sovyet Rusya’nın baskılarına rağmen unutturulamamış ve 1924’e kadar kullanılmıştır. Türkistan kelimesinin Pantürkizm çağrışımı yapması, Rusların rahatsız olmalarında

etkili olmuştur. 1924'den itibaren Türkistan adı yerine, coğrafi bir çağrışımdan öte bir anlam taşımayan Orta Asya ifadesi kullanılmaya başlanmıştır (Pay, 2008: 254).

Kırgızistan, tarih boyunca göç almış ve çok renkli bir yapıya sahip olmuştur. Rus işgali sonrasında bölgeye Rus, Alman ve Ukraynalı gibi farklı kökenden insanlar yerleştirilmiştir. Aynı dönemde Çin'deki iç savaş ve baskılardan kaçan Uygurlar ve Dunganlar, yani Çin asıllı Müslümanlar da bölgeye yerleşmiştir (Gürbüz, 2017: 294-295). 1924 ile 1936 arası dönemde çizilmiş olan sınırlarda komşu ülkelerden kalabalık bir Özbek, Kazak ve Tacik de kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Stalin tarafından sürülen Ahıska Türkleri ağırlıkta olmak üzere, Kafkas halkları, Koreliler ve Kırım Tatarları da bölgedeki nüfusa eklenmiştir. 1956'da Sibirya'da sürgünde yaşayan Almanların Orta Asya'ya yerleşmesine izin verilmesiyle, bir kısım Alman daha bölgeye yerleşmiştir (Gürbüz, 2017: 295).

Stalin döneminde Türklere dönük baskı ve zulüm had safhaya ulaşmıştı. Birçok kamp oluşturulmuştu. İnsanlar, suç olarak gördükleri eylemlerin mahiyetine göre ya doğrudan öldürüyor, hapse atılıyor ya da kamplara gönderiliyorlardı. Sadece 1937/38'deki kızıl terörün Kırgızistan'daki kurbanlarının sayısı 40 bini bulmaktaydı. Cezalandırılan kişiler, toplumun aydınları ve etkili kişilerdi (Dilek, 2019: 31).

1941'de Orta Asya'da Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçiş sağlanmıştır. Orta Asya halklarının birbiri ile olan bağlarının koparılması, birbiri dillerini anlamamaları ve Ruslaştırılması amacıyla kiminde 52, kiminde 43, kiminde ise 36 harfli alfabe oluşturulmuştur (Balcı vd., 2017: 537-538).

SSCB döneminde bütün diğer Türk Cumhuriyetlerinde olduğu gibi, Kırgızistan'da da ateizmi yaymaya dönük ciddi faaliyetler yürütülmüştür. Bunun sonucunda toplum çok büyük ölçüde dini değer ve pratiklerden uzaklaşmıştır. Din, mezhep, cemaat konularında bir bilgiye ve uygulamaya pek yer bırakılmamış olan Kırgızistan'da, bağımsızlık sonrasında hemen bütün dinlerden misyonerler ve farklı cemaatler kendilerine yer edinmek için büyük bir mücadele vermeye başlamışlardır (Pay, 2008: 256).

1990'da Kırgızca resmi dil oldu. O yıllarda nüfusun %22'sini oluşturmakta olan Ruslar bu karara tepki gösterdiler. Hatta ülkeyi terk eden Ruslar oldu. 1996'da yapılan bir anayasal değişiklik ile Kırgızca'nın yanında Rusça da resmi dil olarak ilan edildi. Böylece Orta Asya'da Resmi dil olarak Rusçayı ilan eden tek ülke oldu. Rus nüfusun azalışı daha sonraki süreçte de devam etti ve 2012'ye gelindiğinde ülke nüfusu içindeki oranları %12'ye düştü (Arı, 2010: 19-20).

Bağımsızlık sonrasında dil politikasına büyük önem verilmiştir. Özellikle ülkenin ilk devlet başkanı olan Askar Akayev hem resmi yazışmalarda hem de özel alanda Kırgızca'nın kullanılmasını çok önemsemiştir. Okulların tamamında Kırgızca okutulması zorunlu hale getirildi. Yerleşim yerlerine verilmiş olan Rusça isimler, Kırgızca isimlerle değiştirildi. Devlet başkanlığına aday olabilme şartlarının arasına Kırgızca bilme de konuldu. Daha sonraki dönemlerde devlet başkanı olan Bakiyev ve Atambayev dönemlerinde de bu yaklaşım devam etti. Rusya ile iyi ilişkileri sürdürme kaygısı ile Rusça ikinci resmi dil olarak kabul edilmişti. Kırgızca açısından olumsuz etki yapan bir başka faktör de, Kırgızistan'da iş imkânlarının çok sınırlı olması ve çok sayıda Kırgız'ın Rusya'da çalışmak zorunda olmasıdır. Bu nedenle gençler Rusça öğrenmeyi önemsiyorlar. Birçok Kırgız aydın, daha geniş bir kitle tarafından okunabilmek için eserlerini Rusça yazmayı tercih etmektedirler (Solak, 2017: 148).

Bağımsızlık sonrasında Türkiye'de Kırgızistan ile ilgili araştırma ve yayınlarda ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Her ne kadar sayı olarak büyük bir artış olsa da, birbirinin tekrarını geçemediği görülmektedir (Akarşlan: 2020: 106).

Kırgızistan-Türkiye arasında uzun bir tarihsel geçmişe, derin kültürel bağlara ve halklar arasındaki güçlü empatiye dayalı sağlam bir siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkiler özel bir yere sahiptir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti gerek Kırgızistan gerekse diğer Türk Cumhuriyetleri için bir örnek model ülke niteliğini taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı yeni dönemde Kırgızistan-Türkiye ilişkilerini ele almaktır. Bu ilişkiler çok yönlü olarak: tarih, ekonomi, eğitim, siyaset ve askeri işbirliği başlıkları altında irdelenmiştir. Bu çalışmayla Türkiye-Kırgızistan ilişkileri ne tür bir dış politika izlediği de bu bağlamda farklı bir bakış açısıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. TÜRKİYE-KIRGIZİSTAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL KÖKENLERİ

Kırgızistan Cumhuriyeti bağımsızlığını 12 Aralık 1991’de kazanır. Ülkenin yüzölçümü 199.000 kilometredir. Yedi bağımsız Türk devletinden biri olan Kırgızistan; güneybatıda Tacikistan, kuzeyinde Kazakistan, doğuda Çin ve batıda Özbekistan ile komşudur. Kırgızistan’ın 2020 yılındaki nüfusu verilere göre, 6,5 milyona ulaşmıştır. Nüfusunda ise 2020 yılı sayımında etnik grupların dağılımı şöyledir: Kırgızlar %73,65, Özbekler %14,78, Ruslar %5,29, diğer etnik grupların oranı % 6,28 civarındadır ve bunlar arasında Uygurlar, Dunganlar, Tatarlar, Koreliler ve Ahıska Türkeri’nin olduğu 80’e yakın etnik grup bulunur (Nüfusun Ulusal Bileşimi, 2020: 1).

İki ülkenin ilişkilerini, 1990 öncesi ve 1990 sonrası diye iki döneme ayırmak mümkündür:

1. Osmanlı Devleti Zamanı. 1990 öncesi Kırgız tarihinin Türkiye’de doğru dürüst tanınmadığı bir çağdır.

2. SSCB’nin dağılmasından sonra. İkinci dönem ise konuyla ilgili birçok makale ve kitabın yazıldığı, tercümelemlerin yapıldığı, Kırgız tarihi uzmanlarının yetiştirilmeye başlandığı bir dönemdir.

Osmanlı Devleti döneminde Orta Asya ile olan ilişkilerin çok zayıf olduğu söylenmektedir. Belli dönemlerde özellikle de Sünni-Şia çekişmesi ekseninde Orta Asya Türkleri ile aralarında bir dayanışma söz konusu olmuştur. Bu dönemde Osmanlı topraklarında belli ölçüde Kırgız etkisinden söz etmek doğru olacaktır. Bu ilişki durumunun en iyi göstergeleri Kırgız Türbesi, Ruslara ve İranlılara karşı oluşturulan işbirlikleridir. Cumhuriyet Türkiye’sinde Türkiye’nin Kırgız Türkleri ile olan bağlantısında dönüm noktalarından birini Van’da ikamet ettirilen Kırgız Türkleri oluşturmaktadır.

2.1. Kırgız Türbesi

Kırgızlar ile ilgili en önemli eser, Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde İznik’te yapılmış olan ve büyük ilgi çeken Kırgız Türbesi’dir. Söz konusu türbe “Kırk Kızlar Türbesi” olarak da bilinmektedir. Bazı kaynaklarda ise “Hacı Camaza Türbesi” olarak geçmektedir Bu türbe XIV. yüzyılda yaptırılmıştır (Kalfazade, 2002: 445; Sabah, 2018). İznik’in tarihi değeri yüksek yapılardan biri olan Kırgızlar Türbesi’nin tarihi hakkında çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir.

Osmanlı Devleti’nin hızlı fetihleri ve İstanbul önlerine kadar uzanmaları, Bizans İmparatoru III: Andronikos’u ürkütmüştür. Orhan Gazi’nin Bursa’yı fethettikten sonra İznik’e yönelmiş olması bu endişeyi had safhaya ulaştırmıştı. Bizans ile Osmanlı Devleti 1329’da Maltepe’de savaşırlar. Osmanlı ordusu başarılı olamaz. İznik bir türlü ele geçirilemez. Bu süreçte Osmanlı’ya yardıma gelen Kırgız askerleri büyük bir kahramanlık örneği gösterirler. Tamamı bu savaşta şehit olur. Bu sayede Bizans yenilir ve İznik fethedilir. Çok sayıda askeri şehit olduğu halde, Orhan Gazi sadece şehit olan Kırgız askerlerin anısına Kırgız Türbesini yaptırır (Arıkbaev, 2016).

Sonuç olarak, Kırgız Türbesinin varlığı, Kırgızların daha önceki bir dönemde küçük Asya’da, yani bugünkü Türkiye’de yaşadığını göstermektedir. Kırgız Türbesi, Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna Kırgızların katkısını temsil etmektedir.

2.2. Türkiye-Türkistan Koalisyonları

Türkiye ve Orta Asya Türkleri İran ve Şiilere karşı 16. yüzyıldan itibaren ortak mücadele etmişlerdir. Bu tarihten beri Osmanlı İmparatorluğu ve İran, mezhepsel farklılıklarını daha ön plana çıkaran politikalar geliştirdiler. Türkiye ile İran arasındaki sorunun temelinde, sınırın net olmamasından kaynaklanmaktaydı. Sorunun askeri olduğu gibi ekonomik boyutu da vardı. Söz

konusu dönemde Osmanlı Devleti, Orta Asya Hanlıkları ile İran'a karşı iş birliği yapmaktaydı. Bu durum 1639'da İran ile Kasrı Şirin Anlaşmasının imzalanmasına kadar devam etmiştir (Koçak, 1976: 37-70).

XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile Orta Asya'nın hiçbir ciddi ilişkisi mevcut değildir. Sadece XIX. yüzyılında Osmanlı Devleti, Orta Asya ile birlikte Rus karşıtı bir koalisyon kurma girişimlerinde bulunmuştur. Rusya'daki Tatarların ve Azerbaycan Türklerinin etkisiyle Türkiye'nin Orta Asya'daki siyasi ilişkileri artmıştır. Rusya'da ırkçılık ve yabancı düşmanlığı yükselmesi sebebiyle, Rusların Tatarlara karşı baskıları, özellikle XIX. yüzyılın sonlarından itibaren daha çok artmıştır. Bu baskılar Tatarların milli kimliklerinin ortaya çıkmasında etkili oldu. Milliyetçi duygularından dolayı Orta Asya Tatarları, Osmanlı Devleti'ndeki kardeşleriyle birleşmeye yönelmiştir. Rusya'daki bütün Müslümanların birlikte hareket etmesi ve Rusya'nın kontrolünden çıkılması için mücadele ettiler. Bu süreç Orta Asya'da Türk milliyetçiliğinin artmasına neden olmuştur. Rus kontrolünden çıkarak bağımsız olamamışlardır, ancak fikirleri yaşamaya devam etmektedir (Saray, 2006: 320-321).

Cumhuriyet Türkiye'si uzun yıllar Türk Dünyası ile herhangi bir bağlantı kuramamıştır.

2.3. Van Kırgızları

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türkiye ile Kırgızistan arasında 1980'lere kadar herhangi ciddi bir ilişki olmamıştır. 1978'de Rusların Afganistan'ı işgal etmesinin ardından, Afganistan'da yaşanan devrimden dolayı Pamir Kırgızları Afganistan'dan göç etmeye mecbur kalmıştır. Yüzyıllardır Afganistan'ın Pamir dağlarını mekân eden Kırgızlar, 1978'de Afganistan'daki yeni yönetimle anlaşamayarak ülkeden göçmek zorunda kalmıştır 1982'de Kırgızların Afganistan'dan Van'ın Erciş ilçesine (Ulupamir'e) göç etmesi, Türkiye ve Kırgızistan ilişkilerinin gelişmesine büyük etki yapmıştır. (Almambetov, 2016).

1982 yılında Van'ın Ulupamir köyüne kalıcı olarak yerleşirler ve orada hızlı bir şekilde köy kurular. 1987'de burada hayat başlar, daha birkaç sene önce o yerlere hiç kimse sahip değildi. Türk hükümeti Kırgızları herhangi bir şekilde o bölgede hayat kurmasını destekler. 90'larda Ulupamir köyü PKK terör örgütünün saldırısına uğrar. Bölgede yaşanan terör olayları nedeni ile 1987'den itibaren köy korucularının tümünü Kırgızlar oluşturur (Dastanbek, 2018).

Kültürünü, örf-âdetini, gelenek-görenekler koruyan Kırgızlar Van'da da geleneksel hayatlarına devam etmektedirler. Türk hükümeti ise her zaman onlar için destek olmaya devam etmektedir.

3. BAĞIMSIZLIK SONRASINDA TÜRKİYE-KIRGIZİSTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye ile Kırgızistan ilişkileri çok yönlü olarak gelişmektedir. Bu ilişkilerin siyasi, ekonomik, kültürel ve ekonomik boyutları mevcuttur.-

3.1. Siyasi İlişkiler

SSCB'nin dağılışı ve soğuk savaşın sona ermesi, Uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bağımsızlık öncesinde Kırgızistan ve diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Türkiye tarafından hep "esir Türkler" olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla bağımsızlık sonrasında ilişkilerin bir ivme kazanmasında ve yeni bir evreye geçmesinde etkili olmuştur. Türkiye, bağımsızlığını kazanan kardeş devletlere karşı yardımcı olmayı kendisi için bir zorunluluk olarak görmüştür.

Türkiye, Kırgızistan'ın en önemli siyasi ve ekonomik ortaklarından biri haline gelmiştir. 1990 sonrasında Kırgızistan ve diğer Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. 31. Ağustos 1991 tarihinde bağımsız bir ülke olmuştur (Balcı vd., 2017: 542.). Son 30 yılda da iki ülke arasındaki siyasi, diplomatik, ekonomik ve ticari ilişkiler, dönemsel sorunlara rağmen, hızla gelişmiştir.

Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler, 1991’de Türkiye’nin Kırgızistan’ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olması ve “Kırgızistan ve Türkiye Arasında Dostluk ve İşbirliği İle İlgili” anlaşmayı Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Devlet Başkanı Askar Akayev’in imza atmaları ile başlamıştır (Andican, 2013: 3). Bağımsızlık sonrası dönemde ilişkilerin gelişmesinde etkili olan başlıca gelişmeleri kronolojik olarak aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür: (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011):

- 1) 1992 yılında iki ülkede elçiliklerin açılması;
- 2) 1997 “Ebedi Dostluk ve İşbirliği Anlaşması”;
- 3) 1999 “Türkiye ve Kırgızistan: Birlikte 21. yüzyıla” bildirisi;
- 4) 2011 tarihli “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Kurulmasına İlişkin Ortak Açıklama” ikili ilişkilerdeki temel metinler arasındadır Bu belgeler, iki ülke arasındaki bugünün stratejik işbirliğinin temelidir, bunlardan dışarı 100’den fazla diğer belgeler bulunmaktadır.

2010’da Kırgızistan’da meydana gelen ciddi iç çatışmalar sonrasında ülkeyi ilk ziyaret eden yabancı ülke lideri Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olmuştur (2-3 Şubat 2011). Ülkedeki siyasal sürece önemli bir katkı olarak görülen bu ziyaret, iki ülke arasında ekonomik, kültürel, siyasi, güvenlik ve diğer alanlarda ciddi bir ivmeye neden olmuştur (Çotaev, 2017: 360). Özellikle 2012-13 yıllarında yapılan karşılıklı üst düzey ziyaretler ilişkilerin hızla gelişmesini sağlamıştır (Çotaev, 2017: 361).

Türkiye ve Kırgızistan’ın birlikte yer aldıkları, devlet başkanları önderliğinde kurulan, ekonomiden kültüre, güvenliğe çok farklı alanlarda kuruluşlar kurulmuştur. Bu kuruluşlarının başlıcaları şunlardır (Bıyıklı, 2017: 377-400):

- 1) Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY): 1993’de Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Azerbaycan arasında kurulmuştur. Türk dili konuşan ülkeler arasında ortak Türk sanat ve kültürünü korumak, yaymak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla kurulmuştur.
- 2) Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi (KTMÜ): 1995’de Bişkek’te Türkiye ve Kırgızistan ortak kurmuştur.
- 3) - Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA): 2008’de Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan arasında kurulmuştur. Türk dili konuşan ülkelerin meclislerinin iş birliğinin artırılması, mevzuatların yakınlaştırılması ve uluslararası alanda birlikte hareket edilmesi amacını gütmektedir.
- 4) Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDİK, Türk Konseyi veya Türk Keneşi): 2010’da kurulmuştur. Oluşturulmuş olan ortak kuruluşlar Türk Konseyi’nin çatısı altında toplanmıştır. Türk dili konuşan ülkeler arasındaki ilişkilerin derinleşmesi ve uyumun artması amacını gütmektedir.
- 5) Türk Dili Konuşan Ülkeler Ortak İş Konseyi (Türk İş Konseyi): 2011’de Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan arasında kurulmuştur. Bölgesel ekonomik iş birliğini teşvik etmek amacını gütmektedir.
- 6) - Türk Kültür ve Mirası Vakfı: 2012’de Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan arasında kurulmuştur. Türk halklarının ortak kültür, dil, tarih değerlerini araştırmak, yaymak ve korumak amacını gütmektedir.
- 7) Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı/Turkic World Educational and Scientific Cooperation Organization (TWESCO): Türk Akademisi olarak adlandırılan teşkilat 2012’de Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan arasında kurulmuştur. Teşkilatın varlık gayesi akademik iş birliğini ve ortak araştırmaları teşvik etmek, Türk kültürünün tarihi rolü, insanlık tarihinin gelişimine olan katkısını ortaya koymaktır.
- 8) Türk Üniversiteler Birliği: 2013’de Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan arasında kurulmuştur. Üniversiteler arasında iş birliğinin geliştirilmesi amacını taşımaktadır.
- 9) Avrasya Askerî Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilâtı (TAKM): Askeri statülü kolluk kuvvetleri arasında dayanışma ve iş birliğini arttırmak amacıyla 2013’de kurulmuştur.

Türkiye ile Kırgızistan ilişkileri diplomatik ve siyasi olarak genel olarak iki düzeyde gerçekleşmiştir. İlk Türk Dili Konuşan Devlet Başkanları Zirveleri, ikincisi ise ikili ilişkiler. Kırgızistan'ın uluslararası kuruluşlara sorunsuz bir şekilde katılmasında Türkiye ciddi destek sunmuştur. Kırgızistan'ın başta BM olmak üzere AGİT, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, NATO'nun BİO yani Barış İçin Ortaklık Programına katılmasında katkı sunmuştur (Andican, 2013: 3; Bostancı, 2016: 195).

Ak Parti iktidarı döneminde Türkiye-Kırgızistan ilişkileri yeni bir ivme kazanmıştır. Bu dönemde ilişkileri iki dönem olarak irdelemekte fayda vardır. İlk dönem 15 Temmuz 2016 FETÖ darbe girişimine kadar olan dönemi kapsamaktadır ve ilişkiler oldukça iyi bir şekilde gelişmiştir. İkinci dönem ise darbe girişimi sonrasında kapsamaktadır ki, ilişkiler önemli ölçüde bozulmuştur. Darbe girişimine kadar Türkiye ile ilgili olumlu söylemlerde bulunan Kırgız liderler, daha sonraki dönemde tutum değiştirmiştir. Özellikle FETÖ ile mücadele konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. 2017'de Sooronbay Ceenbekov'un cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra ilişkilerde normalleşme sürecine girilmiştir (Karakuzu, 2020: 79). 2020'de ülkede yaşanan siyasi sorunlar, bu ilişkilerin gelişiminin yönü konusunda öngörüyü zorlaştırmaktadır.

Türkiye'nin ve Kırgızistan ile ilişkileri stratejik ortaklık düzeyinde derinleştirmek mümkündür. Kırgızistan-Türkiye ilişkileri, siyasi ilişkileri bağlamında genel olarak iyi bir noktadadır. Bu çerçevede Türkiye'nin Orta Asya'da etkili olabilmesi için Kırgızistan ile olan siyasi ilişkilerini daha çok geliştirmesi ve bu yönde politikalarını üretmesi gerekmektedir.

3.2. Ekonomik İlişkiler

Türkiye ile Kırgızistan'ın ekonomik ilişkilerin gelişmesi ancak 1991 yılında Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla mümkün olabilmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmine baktığımızda potansiyelin altında bir değişim görülmektedir. Türkiye, Kırgızistan'ın bölgedeki güvenilir ticari-ekonomik ortağı pozisyonundadır.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Kırgızistan'da serbest piyasa ekonomisine geçiş ve uyum bakımından büyük ekonomik sorunları getirmiştir. Hızlı bir şekilde piyasa sistemine geçmeye çalışan Kırgızistan güçlü ekonomik mekanizma ve temel alt yapı kurulamamıştır. Yapılan bu çalışmalar ile birlikte ülkenin yapısal sorunlarını ortadan kaldırabilmek için ekonomik sorunların da ortadan kaldırılması gerekmektedir. Fakat Kırgızistan'ın ise serbest bölgelerinin varlığı ve Orta Asya Bölgesinde merkezi konuma sahip olması, Kırgızistan'ı diğer Orta Asya ülkeleri içinde özel bir konuma getirmiştir. Türkiye'den Kırgızistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda son yıllarda artış yaşanmıştır (Çetin ve Sertkaya, 2011: 66).

Kırgızistan, bağımsızlığını ilan ettikten sonraki birkaç yıl, eski SSCB ülkelerine olan ticaretin azalması ve merkezi yönetimden alınan sübvansiyonların artık gelmemesi dolayısıyla ekonomik kriz içine girdi. GSYİH 1991-1995 yılları arasında %50 azaldı (Abdiyeva vd. 2017: 158; Karımşakov, 2017, 181).

Kırgızistan'ın ekonomik olarak zor durumda olduğu 1991-1994 yıllarında, Türkiye'nin de ekonomik sıkıntıları vardı. Fakat Türkiye kardeş ülke Kırgızistan'a aynı ve nakdi yardım yapma yoluna gitmiştir (Bostancı, 2016: 195).

Türk müteşebbislerin Kırgızistan'da yatırım yapmalarını arttıran faktörler arasında, Kırgızistan'ın sunduğu ekonomik imkanlar ve sorunlara dönük danışmanlık hizmetlerinin verilmesi ve bürokratik süreçlerde takip desteğinin sağlanması olumlu katkı sunmuştur (İnançlı v.d., 2015: 115).

Türkiye ve Kırgızistan arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çeşitli anlaşmalar imzalanmış, iki ülkenin ticari potansiyellerinin ve sanayi, enerji gibi alanlarda işbirliği imkânlarının araştırılmasına yönelik başlıklar ortaya konulmuştur (Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2008).

Tablo 1: Türkiye ile Kırgızistan Arasında Yürürlükte Bulunan Anlaşma ve Protokoller.

Anlaşmanın Adı	İmza Tarihi	İmza Yeri
Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Protokol	29.05.1991	Ankara
Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması	28.04.1992	Bişkek
Karma Ekonomik Komisyon Kurulmasına Yönelik Anlaşma	16.08.1995	Bişkek
Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	24.10.1997	Ankara
Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması	02.07.1999	Ankara
Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	20.02.2002	Ankara
Karma Ekonomik Komisyon VI. Dönem Protokolü	05.08.2006	Bişkek
Ortak Kırgız-Türk Sanayi Bölgeleri	12.06.2011	Bişkek

Kaynak: Bişkek Müşavirliği (T.C. Bişkek Büyükşehirliği Ticaret Müşavirliği).

Kırgızistan'daki 2005 ve 2010 yıllarındaki “Lale Devrimlerine” rağmen, Türkiye yatırım yapmayı devam etmiştir. 3 Temmuz 2010 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Kırgızistan'ı ziyaret etti ve Türkiye tarafından destek projeleri hayata geçirdi (Andican, 2013: 4).

2011 yılında Kırgızistan'da Ortak Kırgız-Türk Sanayi Bölgeleri kurulmasına yönelik protokol imzalanmıştır. İki ülke ticareti 2019 verilerine göre 473,8 milyon dolardır. Devlet başkanları seviyesinde yapılan görüşmelerde bu rakamın 1 milyar dolara yükseltilmesi hedeflenmiştir (KCAB, 2020). Bu konuda çalışmalar devam etmektedir.

Kırgızistan'daki Türk sermayeli şirketler çoğunlukla fazla bir yatırım gerektirmeyen sektör olan, hizmet sektöründe yatırım yapmaktadırlar. Sanayi, madencilik ve enerji sektörlerinde fazla aktif değiller. İnşaat sektörü bu noktada bir istisna oluşturuyor. Bu alanda ciddi yatırımlar yapılmaktadır (Abdiyeva vd., 2017: 174).

Günümüzde Türklerin Kırgızistan'a yaptığı yatırımlar yaklaşık 1 milyar dolardır. Bu rakam toplam yabancı yatırımların %35'idir (Çotaev, 2017: 335).

İki ülkenin arasında ilişkilerin gelişiminde ulaşım da büyük bir katkı sağlayacaktır. Bu alandaki projeler, Eski İpek yolu boyunca bulunan ülkelerin arasında değişim ve zenginleşme için geniş fırsatlar açacaktır. Bu alanda dostluğun güçlendirilmesi için aşağıdaki iki projenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir:

- ✓ TRASECA: “Güneydoğu Asya-Pekin-Orta Asya-Türkiye-Avrupa”;
- ✓ ECO BLOK: “İstanbul-Almatı Demiryolu” (Slovo, 2013).

Denize çıkışı bulunmayan Kırgızistan'ın dış politikası için tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması çok önemlidir. Ulaşım sisteminin yeniden gözden geçirilerek, çok büyük oranda demiryolu ve havayolu ulaşımına entegre edilmesi yönünde ortak yatırımlara gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca Kırgızistan ve Türkiye arasında ulaşım imkânlarının geliştirilmesi ve maliyetlerin düşürülmesi toplumların birbirini daha iyi tanımalarına katkı sağlayacaktır (Chotoev, 2015).

Ulaşımın gelişmesi beraberinde turizm sektörünün de gelişmesini sağlayacaktır. Türkiye'nin turizm sektörü dünya boyutunda güzel bir yere sahiptir. Hatta turizm alanında Türkiye, dünyanın en büyük on ülkesi arasında yer almaktadır. Türkiye kendi imajını daha iyi bir noktaya getirmek için ciddi çaba göstermektedir. Kırgızistan'ın da doğal güzellikleri, İpek Yolu'nun güzergâhında bulunması, tarihsel ve kültürel deneyimi ile turizm alanında ön plana çıkma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye, Kırgızistan'daki turizmcilere tecrübelerini aktararak ve iş birliği yaparak katkı sunmak istemektedir (Özdenoğlu, 2005: 59).

3.3. Eğitim ve Kültür Alanındaki İlişkiler

Türkiye ve Kırgızistan için eğitim ve kültür her zaman öncelikli bir yere sahip olmuştur. Eğitim alanında Türkiye ile Kırgızistan arasındaki iş birliği, henüz daha Kırgızistan bağımsızlığını ilan etmeden (12 Temmuz 1991) iki devletin eğitim bakanları arasında imzalanan 28 maddelik bir kararnamenin ile başlamıştır. Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan ve Kırgızistan Halk Eğitimi Bakanı Çınar Cakıpova arasında imzalanmış olan söz konusu protokol, iki ülke arasında 5 yıllığına

okul öncesi ve sonrası eğitim sistemlerinin incelenmesi, karşılaştırılması ve karşılıklı öneriler yapılmasını amaçlanmıştır. Protokol, uluslararası sempozyum ve konferansların yapılmasını ve sonuçların raporlaştırılmasını da ön görmektedir. Protokolün 4. Maddesi Kırgızistan üniversitelerinde Türkiye Türkçesi öğretmen ve bilim adamlarını istihdam etmeyi ve Türkçe ders kitaplarını içermektedir. Van'da yaşayan Kırgızlar için Kırgız tarih, dil ve müzik öğretmenlerinin gönderilmesi de ele alınmıştır (Ağgün, 2017, 429-430).

Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ile kalıcı bir kardeşlik ve dostluk ilişkileri kurmak ve geliştirmek amacıyla "Büyük Öğrenci Projesi" çerçevesinde Kırgızistanlı çok sayıda öğrencinin Türkiye'de üniversite eğitimi almaları sağlanmıştır (Tongut ve Yavuz, 2014: 135). Günümüzde söz konusu proje, "Türkiye Bursları" adıyla devam etmektedir. Öğrenci projeleri Türk devletleri arasındaki ilişkilerde büyük önem taşımaktadır. Okullarını Türkiye'de tamamlamış mezunlar Türk Dünyası arasında bir birliğin oluşmasında köprü olacaktır.

Kırgızistan'da 1995 yılında Türkiye tarafından kurulan Kırgız Türk Manas Üniversitesine her yıl daha iyi bir eğitim sunması için Türkiye tarafından yaklaşık 25 milyon dolar hibe edilmektedir (Aliyev, 2018).

Türkiye tarafından Kırgızistan'da kurulan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, ülkede en kaliteli eğitim kurumlarından birisi konumundadır ve ülke eğitimine çok ciddi katkı sunmaktadır (Çotaev, 2017: 335).

Türkiye tarafından açılan okullar ile de ikili ilişkilere katkı sunulmak istenmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Bişkek'te açılan Anasınıfı, Türk İlkokulu, Ortaokulu ve İmam Hatip Ortaokulu aynı yerleşkede eğitim vermektedir. Kırgız - Türk Anadolu Kız Meslek Lisesi yine Bişkek'te eğitimine devam etmektedir (Karakuzu, 2020: 83).

Her ne kadar 1992'de açılması planlanmış olsa da 1996'da faaliyete başlayan Bişkek Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi (TÖMER), Türkiye'nin dil ve kültür politikası bağlamında önemli bir katkı sunmaktadır (Karakuzu, 2020: 82-83).

Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi" (TÖMER) 1996 yılında faaliyetlerine başlamış olup, 23 öğretmenin görev yaptığı Merkez'de 2010'a kadar 2 bini aşkın kişiye Türkçe eğitimi verilmiştir (T.C. Bişkek Büyükelçiliği, 2010).

1993-95 yılları arasında kültürel alandaki ilişkiler hızla artmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın davetleri ile söz konusu yıllarda Kırgız halk edebiyatında tanınmış manasçılar, aytış (sözlü yarışma)-söz ustaları ve komuzcular Türkiye'de gösteriler yapmışlardır. Türk dünyasının ortak bayramı olan Nevruz, 1995'de Türkiye'de, Türk Cumhuriyetlerinden de katılımlar ile coşkulu bir şekilde kutlanmıştır. Türk dünyasından çok sayıda folklor grubu Türkiye turneleri gerçekleştirmişlerdir (Ağgün, 2017, 433-434).

1992 yılında kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) bölgede yapılacak faaliyetleri ve dış politikayı koordine etmektedir. TİKA tarafından Kırgızistan'da çeşitli alanlarda projeler hayata geçirilmektedir (TİKA, 2017). TİKA tarafından yerel ve ulusal düzeyde gerçekleştirilen yüzlerce yatırım, Kırgızistan'ın her yönden kalkınması açısından oldukça etkili olmaktadır (Çotaev, 2017: 335).

2018'de Bişkek'te Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yapılan Merkez Camii'nin açılışı yapılmıştır. Osmanlı mimarisi tarzında inşa edilen İmam Serahsi Cumhuriyet Merkez Camii, Orta Asya'daki en büyük camiidir (Aliyev, 2017).

Türk sivil toplum kuruluşları da çok yönlü faaliyetler yürütmekte ve halkların birbiri ile kaynaşmasına önemli katkı sunmaktadırlar (Çotaev, 2017: 335).

TRT yolu ile Türk Cumhuriyetleri ile yakınlaşma ve Türkiye'yi tanıtmaya amacı güdülmüştür. Bu süreçte TRT-Avrasya, TRT-Türk ve TRT-Avaz isimleri ile yayınlar yapılmıştır (Tongut ve Yavuz, 2014: 138-143).

Kırgızistan'ın en büyük uluslararası projesi 2012'de Kırgız Cumhuriyeti tarafından başlatılan Dünya Göçebe Oyunlarıdır. Dünya Göçebe Oyunlarında 80 ülkeden 3 binden fazla sporcu katılmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan 2018 yılında da gerçekleştirilen 3. Dünya Göçebe Oyunlarının açılış törenine katılmıştır. 2020'de yapılacak olan organizasyon yeri olarak Türkiye belirlendi (İHA, 2018). Fakat 4. Dünya Göçebe Oyunları, COVID-19 salgını nedeniyle ertelendi; 2021'de İznik'te yapılacak (Şahin, 2020).

Eğitim ve kültür alanlarında iki ülke arasında düzenlenen etkinlikler sadece bununla sınırlı değildir ve bu alanlarda çok daha fazlası yapılabilir.

3.4. Askeri-Teknik İlişkiler

Geçtiğimiz yıllarda Türkiye tarafından Kırgızistan Silahlı Kuvvetlerine askeri ve teknik alanda da ciddi destek sağlanmış ve ilişkiler bu alanlarda derinleştirilmiştir. Askeri kadroları eğitime alanında Türkiye ile ciddi iş birliği yapılmakta ve Türkiye katkı sunmaktadır (QHA, 2018).

Kırgızistan ve Türkiye arasında askeri-teknik alandaki iş birliğinin temelini “1993 Askeri İşbirliği Anlaşması” ve “Uluslararası Terörizmle Mücadelede İşbirliği Deklarasyonu” oluşturmaktadır. 1992 yılından bugüne kadar Türkiye askeri alanında toplam 8,5 milyon dolar yardımda bulunmuştur (Moldobayev, 2018). Türkiye eğitim kurumlarında Kırgızistan'ın askeri kadrolarını eğitime alanında da önemli bir işbirliği yapılmaktadır. Sonuç olarak, Uluslararası arenada terörün artması ve iki ülkenin coğrafi konumları nedeniyle Kırgızistan ve Türkiye askeri işbirliğini daha da derinleştirilmesi gerekmektedir.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kırgızistan ve Türkiye arasında ilişkilerin gelişmesi Soğuk Savaş sonrasında başlamıştır. 1991 yılı itibarıyla iki ülke tarihi bağlarının da vermiş olduğu güç ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Hem Türkiye hem de Kırgızistan ikili ilişkilere önem vermektedir.

Türkiye ile Kırgızistan arasında mevcut olan tarihi-kültürel bağlar ve özellikle de ortak dil, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam bir temel oluşturmaktadır. Derin tarihi bağlara rağmen iki ülke arasındaki ilişkilerin uzun yüzyıllar boyunca zayıf kaldığı söylenebilir. Kırgızlar ile olan bağlarımız daha ziyade XIV-XVI ve XIX. yüzyıllar dışında sönük kalmıştır. Osmanlı'nın kuruluş döneminde Kırgız varlığı ve desteği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Kırgız Türbesi sembolik olarak büyük anlam taşımaktadır. XVI. yüzyılda İran'ın Şiiliği yayma politikası karşısında Osmanlı Devleti'nin Türkistan'daki Hanlıklar ile ortak hareket etmiş olması da ayrıca üzerinde durulması gereken ve günümüzde de etkili olacak bir ortak dış politika enstrümanı konumundadır. Bugün de İran'ın mezhep üzerinden güttüğü yayılmacı politikanın karşısında, ortak hareket edilmesi bir zorunluluktur.

XIX. yüzyılda Rusya Çarlığına karşı ortaya konan bağımsızlık mücadelesi ve Türk milli kimliğinin gelişmesi, Osmanlı Devleti ile Kırgızistan'ın yakınlaşmasına neden olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler uzun yıllar boyunca çok zayıf kalmıştır. Rusya'nın Afganistan'ı işgali sonrası dönemde bölgeyi boşaltan Kırgızlar Van'a yerleştirilmiştir. Van'da yaşayan Kırgızlar, Türkiye ile Kırgızistan arasında ortak bir kimliğin varlığının hatırlanması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Türkiye ile Kırgızistan'ın ilişkilerinin başlaması 1991'de Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanması ile mümkün olabilmiştir. Yeni bağımsızlığını kazanan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine hemen her alanda elinden gelen desteği sağlamak için Türkiye ciddi bir mücadele verdi. Türkiye, ekonomik olarak iyi durumda olmadığı halde, kardeş ülkelerin hem uluslararası arenada konumlanması, hem de ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkiler en üst seviyeye taşınmaya çalışıldı. Türkiye, bu sayede uluslararası ilişkilerinde “yumuşak gücünü” devreye sokmaya çalıştı.

Siyasi ilişkiler bağlamında iki ülkenin arası genel olarak 2016'ya kadar çok iyi, 15 Temmuz sonrasında soğuk, son dönemlerde ise nispeten daha iyi bir noktadadır. Ancak Türkiye ile

Kırgızistan ilişkilerini stratejik ortaklık noktasına taşımalıdır. Uluslararası sorunlarda iki kardeş ülkenin birlikte hareket etmesi, iki tarafa da ciddi kazanımlar sağlayacaktır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin en sağlam ilerlediği noktaları-dan birini ekonomik ilişkiler oluşturmalıdır. Serbest piyasa ekonomisine sağlıklı bir geçiş sağlayabilmesi için Türkiye, Kırgızistan'a destek sağlamalıdır.

Kırgızistan'ın temel sorunları: ekonominin tarım ve hayvancılığa dayalı olması, yatırım düzeyinin düşüklüğü ve demokrasi konusundaki tecrübe eksikliğidir. Yukarıdaki sorunlar iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesini kısıtlamaktadır. Bu sorunları çözebilmek için şunlar yapılmalıdır:

1. Türkiye ve Kırgızistan arasında ulaşımın gelişmesi toplumların karşılıklı olarak birbirini daha iyi tanımasını sağlayacaktır. Ayrıca Kırgızistan'ın İpek Yolunun merkezinde yer alıyor olması, Türkiye'ye Orta Asya'ya olan yolu açacaktır ve Kırgızistan'ı diğer Orta Asya ülkeleri içinde farklı bir konuma taşıyacaktır.
2. İki ülkenin ticareti ilk etapta 1 milyar dolara yükseltilmeli ve bunun sağlanması için ticari ve ekonomik ilişkiler derinleştirilmelidir.
3. Güvenlik ve siyasi alanda yapılacak işbirliği ile hem uluslararası teröre karşı başarıyı hem de ülke içinde istikrarı sağlamayı kolaylaştıracaktır.

Türkiye'nin Kırgızistan'ın sıkıntılarına el uzatması gerekmektedir, bu sayede Türkiye'nin etkisi Orta Asya'da artacaktır. Bu noktada mevcut olan bazı sorun alanlarının zamanla ortadan kalkacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Abdiyeva, R., Ganiyev, C. & Baygonuşova, D. (2017), "Kırgızistan Ekonomisinin Genel Durumu", Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 157-175.

Ağgün, K. (2017), "Türkiye-Kırgızistan Eğitim, Bilim ve Kültürel İlişkileri", Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 427-435.

Akarşan, Z. (2020), "Bağımsızlık Dönemi Kırgız Tarih Yazımına Kısa Bir Bakış", Avrasya İncelemeleri Dergisi, 9 (1) , 95-10.

Akıncı, A. (2013), "Osmanlı-Türk Milli Kimliğinin Olusmasında Rusya Türkleri, Göçler ve Arkeoloji Çalışmalarının Rolü", Akademik Bakış, Sayı: 38, s. 1-18.

Akıncı, A., Jafarlı, J. (2020). "Rusya Kıskaçındaki Türk Devletlerinin Kimlik Mücadelesi". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25 (4) , 505-524.

Aliyev, N., (2017), "Orta Asya'nın en büyük camisi Kırgızistan'da tamamlandı", <https://tinyurl.com/y2ptsh3w>, Anadolu Ajansı, E.T.: 01.10.2020

Aliyev, N., (2018), "Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler giderek artacak", <https://tinyurl.com/yycex4>, Anadolu Ajansı, E.T.: 07.12.2019

Andican, A. A. (2013), "Bağımsızlıktan Günümüze Kırgızistan-Türkiye İlişkileri ve Geleceğe İlişkin Düşünceler", Stratejik Düşünce Enstitüsü Kırgızistan – Türkiye İlişkilerinin Geleceği Sempozyumu, Yıl 2013 Mayıs, Bişkek, 3-9.

Arı, T. (2010), "Orta Asya'da Siyasal, Toplumsal ve Ekonomik Yapılar, Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri", Orta Asya ve Kafkasya "Rekabetten İşbirliğine", Derleyen: Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayıncılık, 13-39.

- Arıkbaev, K. (2016), “Две правды от Атамбаева”, Gezitter, <https://tinyurl.com/y5jnux4n>, E.T.: 20.12.2019.
- Aytmatov, C. (1995), “Gün Olur Asra Bedel”, Yayın yeri: Bishkek.
- Almambetov, A. (2016), “Как живут Ванские Кыргызы”, Kloop, <https://tinyurl.com/y64p7nvo>, E.T.: 09.09.2020
- Balcı, S., Alimbekoy, A. & Boobekova, K. (2017), “Geçmişten Günümüze Kırgızlarda Eğitim”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 531-556.
- Beşirli, H. (2017), “Kırgızistan’ın Sosyal ve Kültürel Yapısı”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 91-111.
- Bıyıklı, M. (2017), “Bağımsızlığının 25. Yılında Türk Dili Konuşan Ülkeler Arasında Kırgızistan’ın Üye Olduğu Ortak Kuruluşlar”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 377-406.
- Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, (2008), “Kırgızistan’ın Genel Durumu”, Bişkek, 2011, <https://tinyurl.com/y3nhnfbc>. E.T.: 25.11.2019
- Bostancı, M. (2016), “Ak Parti Dönemi Türkiye-Kırgızistan Siyasi İlişkileri”, Uluslararası Dünden Bugüne Türkiye-Kırgızistan İlişkileri Sempozyumu Bildiri Kitabı (22-24 Mayıs 2015), Kastamonu, 193-202.
- Buyar, C. (2017), “Kırgız Tarihi (Başlangıcından 1991 Yılına Kadar)”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 47-87.
- Coldoşov, A. (2017), “Kırgızistan İç Siyaseti”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 245-286.
- Çalışkan, İ. (2012), “20. Asırda Asya’da Din Politikaları: Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği Hakimiyetinde Belirleyenler ve Belirlenenler”, Bölgesel ve küresel politikalarda Orta Asya, Editör: M. Savaş Kafkasyalı, Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 87-133.
- Çetin, S., Sertkaya, B. (2011), “Kırgızistan ile Türkiye Arasındaki İlişkilerin Ekonomik ve Ticari Açısından İncelenmesi”, International Conference On Eurasian Economies, 61-67.
- Çotayev, Z. (2017), “Kırgızistan’ın Dış Politikası: Devam Eden ve Değişen Eğilimler”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 319-376.
- Chotoev, Z. (2015), “Kırgızistan Cumhuriyeti’nin Dış Politikasına Genel Bakış”, <https://tinyurl.com/yxps5dyw>, E.T.: 01.10.2020
- Dastanbek, U. R. (2018), “Pamir Dağlarından Van’a Yerleşen Kırgızlar”, <https://tinyurl.com/y5yhxr4>, E.T.: 25.12.2019.
- Dilek, İ. (2019), “Türk Dünyası Edebiyatında Repressiya”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 48, s. 27-82.
- Gündüz, A. (2005), “1917 Bolşevik İhtilalinin Türk Dünyasındaki Yansımaları”, Gazi Üniversitesi Kirşehir Eğitim Fakültesi, 6 (1), s. 1-12.
- İHA, (2018). “4. Dünya Göçebe Oyunları Türkiye’de Düzenlenecek”, Ağ adresi: <https://tinyurl.com/y43db9am>, Haberler, E.T.: 14.11.2019

- İnançlı, S., Konak, A. & Ashimova, Z. (2015), “Türkiye-Kırgızistan Ekonomik İlişkilerinin Dış Ticaret Üzerine Yapısal ve Sektörel Olarak Yansımaları”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı: 8, 111-124.
- Kafkasyalı, M. S. (2012), “Orta Asya’da Güç ve Zihniyet”, Bölgesel ve küresel politikalarda Orta Asya, Editör: M. Savaş Kafkasyalı, Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 15-52.
- Kalfazade, S. (2002), “Kırgızlar Türbesi”, TDV, Cilt: 25, 445-446.
- Karabulut, F. (2012), “Orta Asya’nın Ruslaştırılması Mücadelesi: Ders Kitaplarının İktidar ve Meşrulaştırmadaki İşlevi”, Bölgesel ve küresel politikalarda Orta Asya, Editör: M. Savaş Kafkasyalı, Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 55-85.
- Karımşakov, K. (2017), “Kırgızistan’da Bağımsızlık Sonrası Geçiş Döneminde Ekonomik Reformlar ve Ekonomik Performans”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bışkek, 177-222.
- Kaseinov, D. & Najimudinova, S. (2017), “Kırgızistan’da Yerel Yönetim ler”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bışkek, 225-242.
- KCBA (Kırgız Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği) (2020), “Ticaret ve Ekonomik İş Birliği”, <https://tinyurl.com/y5lvpo06>, E.T.: 01.10.2020
- Kıldıroğlu, M. (2017), “Tarihi Kaynaklarda Kırgız Adı ve Anlamı”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bışkek, 27-45.
- Koçak, A. (1976). “Tarihte Türk-İran İlişkileri”, İnkılap Yayınları, Ankara.
- Laçiner, Ö.&Bora, T. (1995), “Die Turkrepubliken und die Türkei: der zweite Anlauf”, Zeitschrift für Türkeistudien, 8. Jahrgang, Heft 1, Leske + Budrich, s. 115-138
- MERT, O. (2015), “Türk Konseyi (Keneşi) Türk Üniversiteler Birliği Ve Türk Üniversiteler Birliği I. Genel Kurulu”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 53, s. 273-290.
- Moldobaev A. (2011). “Внешняя политика Кыргызстана и международно-политические проблемы Турции”, Bışkek, <http://www.analitika.org/article.php?storv=20100405041527787>, E.T.: 14.11.2019
- Nakip, M. (2012), “Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya”, Bölgesel ve küresel politikalarda Orta Asya, Editör: M. Savaş Kafkasyalı, Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 5-13.
- Nüfusun Ulusal Bileşimi, (2020), <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/312/>, E.T.: 01.10.2020
- Özdenoğlu, S. (2005). “Kırgız Cumhuriyeti”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye - Kırgızistan İlişkileri, T.C Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- QHA (2018), “Bışkek’te Kırgız-Türk askeri işbirliği konusu ele alındı”, <https://tinyurl.com/y5ma925j>, Kırım Haber Ajansı, E.T.: 14.11.2019
- Pay, S. (2008), “Misyonerlerin Kıskacındaki Ülke: Kırgızistan”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17 (2), 253-283.
- Sabah, (2018), “Kırgızlar Türbesi nerededir?”, <https://tinyurl.com/y4gz9rm8>, E.T.: 01.10.2020.
- Saray, M. (2006), “Türkiye ve Yakın Komşuları”, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: Ankara.
- Slovo, (2013), “Кыргызстан - Турция, возрождая Великий Шелковый Путь”, <http://slovo.kg/?p=24721>, E.T.: 01.10.2020.

- Solak, F. (2017), “Kırgız Cumhuriyeti”, Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Abdulvahap Kara ve Fahri Solak (ed.), İstanbul:Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, s. 133-152.
- Şadihanov, E. (2006), “Sovyetler Birliği'nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri”, Sosyoloji Konferansları, 0 (33), s. 1-22.
- Şahin, İ. S. (2020), “Bakan Kasapoğlu ve Bilal Erdoğan, 4'üncü Dünya Göçebe Oyunları'nın yapılacağı alanı inceledi”, <https://tinyurl.com/y6qtlxtp> E.T.: 01.10.2020
- Tacibayev, R. (2012), “Rusya'nın Orta Asya'ya Yönelik Politikalarının Dönemlere Göre Değişimi”, Bölgesel ve küresel politikalarda Orta Asya, Editör: M. Savaş Kafkasyalı, Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, s. 169-209.
- Taşağıl, A. (2017), “Takdim”, Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, Cengiz Buyar (Ed.), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, BYR Publishing House, Bişkek, 21-24.
- T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Bişkek, <https://tinyurl.com/y3nhnfb> , E.T.: 20.11.2019.
- T.C. Bişkek Büyükelçiliği (2010), “Okullarımızı Ve Tömer'i Ziyaret Ve Öğrencilerle Buluşma”, <http://biskek.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowAnnouncement/117170> E.T.:01.10.2020.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2011). “Türkiye - Kırgızistan Siyasi İlişkileri,” Ankara, <https://tinyurl.com/yykmq4vx> , E.T.: 20.11.2019
- TİKA, (2017), <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>, E.T.: 25.11.2019
- Tongut, S., Yavuz, C. (2014), “Sovyetler Birliğinin Dağılmasından Sonra Kırgızistan ile İlişkilerde Türk Medyası: TRT-Avrasya, TRT-Türk ve TRT-Avaz, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (3), 133-145.
- Türkoğlu, İ. (2019), “Kırgızlar”, TDV, Gözden Geçirilmiş 3. Basım, Cilt: Ek-2, 62-64.
- Yakar, Ü. (2018), “1920-1930 Yıllarında Azerbaycan'ın Milli ve Manevi Değerlerine Karşı Sovyet Rusya Tarafından Yürütülen Asimilasyon Siyaset”i, Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 306-325.